

Wyrok z dnia 12 lutego 2009 r.

III UK 68/08

Oświadczenie rolnika prowadzącego jednocześnie pozarolniczą działalność gospodarczą, że chce podlegać ubezpieczeniu społecznemu rolników z wyłączeniem innego ubezpieczenia społecznego (art. 2 ustawy z dnia 12 września 1996 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, Dz.U. Nr 124, poz. 585 ze zm.) nie może być złożone w sposób dorozumiany, ponieważ stanowi konstytutywną przesłankę zmiany rodzaju ubezpieczenia społecznego i wywołuje skutki prawne dopiero od chwili jego złożenia.

Przewodniczący SSN Jerzy Kwaśniewski, Sędziowie SN: Katarzyna Gonera (sprawozdawca), Zbigniew Myszka.

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w dniu 12 lutego 2009 r. sprawy z odwołania Mariusza P. od decyzji Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego-Oddziału Regionalnego w K. o ustalenie podlegania ubezpieczeniu społecznemu rolników, na skutek skargi kasacyjnej organu rentowego od wyroku Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 3 kwietnia 2008 r. [...]

u c h y l i ł zaskarżony wyrok i przekazał sprawę Sądowi Apelacyjnemu w Lublinie do ponownego rozpoznania i orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.

U z a s a d n i e

Oddział Regionalny Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego w K. w decyzji z 31 sierpnia 2005 r. - wydanej z upoważnienia Prezesa Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego - stwierdził ustanie ubezpieczenia społecznego rolników w stosunku do Mariusza P. w okresie od 1 października do 14 marca 1997 r. i od 1 grudnia 1997 r., ponieważ wnioskodawca rozpoczął prowadzenie pozarolniczej działalności gospodarczej w dniu 20 marca 1994 r., przed wejściem w życie nowelizacji

ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, i nie miał prawa wyboru rodzaju ubezpieczenia.

Odwołanie od powyższej decyzji wniósł Mariusz P., zarzucając błędne ustalenie stanu faktycznego i podnosząc, że od 1 marca 1993 r. prowadził pozarolniczą działalność gospodarczą, a od 1 października 1996 r. dodatkowo prowadził gospodarstwo rolne na wydzierżawionych gruntach o powierzchni powyżej 1 ha przeliczeniowego; w związku z możliwością wyboru ubezpieczenia zgłosił się do KRUS i do 30 września 2004 r. podlegał ubezpieczeniu rolników, opłacając składki.

Sąd Okręgowy w Lublinie-Sąd Ubezpieczeń Społecznych wyrokiem z 19 października 2007 r. [...] zmienił zaskarżoną decyzję i ustalił, że nie ustało podleganie Mariusza P. ubezpieczeniu społecznemu rolników w okresach od 1 października 1996 r. do 14 marca 1997 r. i od 1 grudnia 1997 r. Sąd Okręgowy ustalił, że wnioskodawca w okresach od 1 czerwca 1988 r. do 31 stycznia 1990 r., od 1 marca 1993 r. do 2 maja 1994 r., od 15 marca do 30 listopada 1997 r. oraz od 1 października 2004 r. podlegał ubezpieczeniu społecznemu z tytułu prowadzonej pozarolniczej działalności gospodarczej. W dniu 1 października 1996 r., w związku z zawartą umową dzierżawy, objął w posiadanie nieruchomości rolną o powierzchni 2,72 ha (1,49 ha przeliczeniowych). W dniu 13 stycznia 1998 r. zgłosił do rolniczego organu rentowego wniosek o objęcie go ubezpieczeniem społecznym rolników, przy czym nie zawarł w nim informacji o podleganiu innemu ubezpieczeniu społecznemu, ale dołączył zaświadczenie Zakładu Ubezpieczeń Społecznych-Oddziału w L. stwierdzające prowadzenie przez niego działalności gospodarczej i podleganie ubezpieczeniu z tego tytułu od 1 marca 1993 r. do 2 maja 1994 r. i od 15 marca do 30 listopada 1997 r. Na tej podstawie rolniczy organ rentowy stwierdził podleganie ubezpieczeniu społecznemu rolników od 1 października 1996 r. do 14 marca 1997 r. i od 1 grudnia 1997 r.

Sąd Okręgowy ustalił ponadto, że od 20 marca 1994 r. wnioskodawca wraz z żoną Elżbietą P. prowadził nieprzerwanie działalność gospodarczą, w formie spółki cywilnej „E.S.F.”, wpisaną do ewidencji działalności gospodarczej prowadzonej przez Urząd Miasta w L. i z tego tytułu zgłosił się do ubezpieczenia w ZUS. W 2001 r. nadano wnioskodawcy nowy numer ewidencyjny i zmieniona została nazwa spółki na „S.E.”. Wnioskodawca nie zgłaszał przerw w działalności prowadzonej spółki cywilnej i wykazywał w Urzędzie Skarbowym uzyskiwane z tej działalności przychody na zasadach ogólnych. Sąd Okręgowy uwzględnił przedstawione przez wnioskodawcę dokumenty rozliczeniowe z Urzędem Skarbowym z lat 1994-1997. Jednocześnie z tą

działalnością wnioskodawca podejmował próby wykonywania również innej działalności, we współpracy z różnymi osobami i w różnych okresach, przy czym nieprzerwanie małżonkowie P. zajmowali się także uprawą wydzierżawionego gospodarstwa.

Zdaniem Sądu Okręgowego, zaświadczenia wystawione przez ZUS w dniach 27 listopada 1997 r. i 22 stycznia 1998 r. nie odzwierciedlały rzeczywistego stanu rzeczy, ponieważ wnioskodawca od 1994 r. prowadził pozarolniczą działalność gospodarczą nieprzerwanie, a nie tylko w okresach wskazanych w tych zaświadczeniach, i stosownie do treści art. 3 ustawy z dnia 18 grudnia 1976 r. o ubezpieczeniu społecznym osób prowadzących działalność gospodarczą oraz ich rodzin, a także art. 6 ust. 1 pkt 5 i art. 13 ust. 4 obowiązującej od 1 stycznia 1999 r. ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych, podlegał w tym okresie ubezpieczeniu społecznemu z mocy ustawy od dnia rozpoczęcia działalności gospodarczej, ale nie opłacał składek na ubezpieczenie. Z uwagi na spełnienie w dniu 1 stycznia 1997 r. warunku do wyboru ubezpieczenia społecznego rolników, od 1 stycznia 1997 r. na podstawie art. 2 ustawy z dnia 12 września 1996 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników wnioskodawca podlegał ubezpieczeniu rolników i opłacał składki zgodnie z wydaną 30 stycznia 1998 r. decyzją organu rentowego. W ocenie Sądu Okręgowego, powyższa decyzja dotyczyła również okresu od 1 października 1996 r., ale z uwagi na to, że organ rentowy przed wydaniem zaskarżonej decyzji nie wznowił postępowania ze względu na ujawnienie nowych okoliczności istniejących w dacie wydania decyzji z 30 stycznia 1998 r. ani też nie uchylił tej decyzji, decyzja ta nie mogła zostać zmieniona co do okresu ubezpieczenia przed dniem wydania zaskarżonej decyzji z uwagi na „prawokształtujący charakter w zakresie powstania gwarancyjnego stosunku ubezpieczenia społecznego”.

Apelację od wyroku Sądu Okręgowego wniósł w imieniu Prezesa Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego Dyrektor Oddziału Regionalnego KRUS w K., zarzucając naruszenie: a) art. 2 ustawy z dnia 12 września 1996 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, przez przyjęcie, że rolnik, który w dniu wejścia w życie ustawy nie podlega innemu ubezpieczeniu z tytułu pozarolniczej działalności gospodarczej, może złożyć Zakładowi lub Kasie oświadczenie, że chce podlegać ubezpieczeniu społecznemu rolników z wyłączeniem innego ubezpieczenia społecznego, b) art. 5a ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników, przez przyjęcie, że rolnik niepodlegający ubezpieczeniu społecznemu rolników

z mocy ustawy przez okres co najmniej 1 roku i prowadzący pozarolniczą działalność gospodarczą może dokonać wyboru ubezpieczenia i podlegać nadal ubezpieczeniu społecznemu rolników.

Sąd Apelacyjny w Lublinie wyrokiem z 3 kwietnia 2008 r. [...] oddalił apelację. Sąd Apelacyjny podkreślił, że art. 2 ustawy z 12 września 1996 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników miał zastosowanie do sytuacji wnioskodawcy. Wnioskodawca w dniu 1 stycznia 1997 r. spełniał warunki wymienione w powołanym przepisie - jako osoba podlegająca z mocy ustawy ubezpieczeniu społecznemu z tytułu prowadzenia działalności pozarolniczej oraz jako rolnik prowadzący gospodarstwo rolne o powierzchni powyżej 1 ha przeliczeniowego. Zdaniem Sądu Apelacyjnego, skoro podleganie ubezpieczeniu społecznemu wynika wprost z ustawy, to brak formalnego zgłoszenia się do ubezpieczenia społecznego unormowanego ustawą z 18 grudnia 1976 r. o ubezpieczeniu społecznym osób prowadzących działalność gospodarczą nie miał wpływu na ocenę statusu wnioskodawcy jako rolnika, który podlegał innemu ubezpieczeniu z tytułu pozarolniczej działalności gospodarczej, nie będąc pracownikiem i nie pozostając w stosunku służbowym (art. 2 ustawy z dnia 12 września 1996 r.). Sąd Apelacyjny stwierdził, że Sąd Okręgowy, rozpoznając odwołanie wnioskodawcy od zaskarżonej decyzji, poczynił dokładne ustalenia w zakresie stanu faktycznego, przeprowadził dowody z dokumentów dotyczących prowadzonej przez niego pozarolniczej działalności gospodarczej, z zeznań wnioskodawcy i świadka na okoliczność czy wnioskodawca faktycznie nieprzerwanie działalność tę prowadził. Sąd Apelacyjny podzielił stanowisko Sądu Okręgowego, że w dniu 1 stycznia 1997 r. wnioskodawca - spełniający warunki do podlegania ubezpieczeniu społecznemu z tytułu prowadzonej pozarolniczej działalności oraz ubezpieczeniu społecznemu rolników - mógł dokonać wyboru ubezpieczenia rolników. Sąd drugiej instancji uznał za chybiony zarzut naruszenia art. 5a ustawy z 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników. Zdaniem Sądu Apelacyjnego, przepis ten nie miał zastosowania w ustalonym stanie faktycznym, ponieważ podstawą rozstrzygnięcia był art. 2 ustawy z 12 września 1996 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników. Sąd Apelacyjny w pełni zaakceptował pogląd Sądu Okręgowego co do braku podstaw do stwierdzenia ustania ubezpieczenia społecznego rolników w stosunku do Mariusza P. w okresie od 1 października do 31 grudnia 1996 r. i podzielił wnioski prawnicze zawarte w motywach zaskarżonego wyroku. Sąd drugiej instancji stwierdził, że skarżący argumentami przytoczonymi w apelacji „w żaden

sposób nie podważył zasadności stanowiska Sądu pierwszej instancji, bowiem apelacja powieliła stanowisko organu przedstawione w odpowiedzi na odwołanie, a do tej argumentacji odniósł się Sąd Okręgowy w uzasadnieniu”.

Skargę kasacyjną od wyroku Sądu Apelacyjnego wniósł w imieniu Prezesa Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego pełnomocnik Oddziału Regionalnego KRUS w K., zaskarżając wyrok ten w całości. Skarga kasacyjna została oparta na podstawach: 1) naruszenia prawa materialnego, a mianowicie: a) art. 2 ustawy z dnia 12 września 1996 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników (Dz.U. Nr 124, poz. 585), poprzez jego błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie, polegające na przyjęciu, że wnioskodawca w dniu wejścia w życie tej ustawy, to jest 1 stycznia 1997 r., podlegał innemu ubezpieczeniu społecznemu z tytułu pozarolniczej działalności gospodarczej i będąc jednocześnie rolnikiem miał prawo wyboru ubezpieczenia rolniczego, podczas gdy wnioskodawca Mariusz P. w dniu wejścia w życie ustawy zmieniającej ustawę o ubezpieczeniu społecznym rolników, tj. w dniu 1 stycznia 1997 r., nie podlegał ubezpieczeniu społecznemu z tytułu prowadzenia pozarolniczej działalności gospodarczej (zgodnie z zaświadczeniem Zakładu Ubezpieczeń Społecznych wnioskodawca podlegał ubezpieczeniu od 15 marca 1997 r.), a ponadto nie złożył oświadczenia o wyborze rodzaju ubezpieczenia społecznego; b) art. 22 ust. 1 i art. 23 ust. 1 ustawy z dnia 18 grudnia 1976 r. o ubezpieczeniu społecznym osób prowadzących działalność gospodarczą oraz ich rodzin (jednolity tekst: Dz.U. z 1989 r. Nr 46, poz. 250 ze zm.), co polegało na niezastosowaniu normy prawnej wynikającej z tych przepisów i przyjęciu, że wnioskodawca Mariusz P. podlegał ubezpieczeniu społecznemu w ZUS jako osoba prowadząca pozarolniczą działalność gospodarczą z mocy ustawy od 20 marca 1994 r., mimo że nie opłacał składek na to ubezpieczenie, podczas gdy - zgodnie z art. 22 ust. 1 i art. 23 ust. 1 ustawy z dnia 18 grudnia 1976 r. - na osobie prowadzącej pozarolniczą działalność gospodarczą ciążył obowiązek zgłoszenia do ubezpieczenia (art. 22 ust. 1 ustawy) oraz opłacania składki na ubezpieczenie społeczne za każdy miesiąc ubezpieczenia (art. 23 ust.1 ustawy), i w okresie od 3 maja 1994 r. do 14 marca 1997 r. wnioskodawca nie podlegał ubezpieczeniu w ZUS z tytułu pozarolniczej działalności gospodarczej; c) art. 6 ust. 1 pkt 5 i art. 13 ust. 4 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2007 r. Nr 11, poz. 74), poprzez niewłaściwe zastosowanie polegające na przyjęciu, że wnioskodawca Mariusz P. do końca 1996 r. na podstawie tych przepisów podlegał ubezpieczeniu w

ZUS, podczas gdy ustawa ta obowiązuje od 1 stycznia 1999 r. i ustalając uprawnienia wnioskodawcy do wyboru rodzaju ubezpieczenia społecznego na dzień 1 stycznia 1997 r. nie może mieć ona zastosowania; d) art. 1 ust. 1 ustawy z dnia 18 grudnia 1976 r. o ubezpieczeniu społecznym osób prowadzących działalność gospodarczą oraz ich rodzin (Dz.U. z 1989 r. Nr 46, poz. 250 ze zm.), poprzez błędną wykładnię, polegającą na przyjęciu, że wnioskodawca Mariusz P. jako rolnik prowadzący jednocześnie pozarolniczą działalność gospodarczą mógł od 1 października 1996 r., tj. przed 1 stycznia 1997 r., dokonać wyboru ubezpieczenia i podlegać ubezpieczeniu społecznemu rolników, podczas gdy przed 1 stycznia 1997 r. ustawodawca nie przewidywał możliwości wyboru ubezpieczenia społecznego rolników dla osób będących jednocześnie rolnikami i prowadzącymi pozarolniczą działalność gospodarczą; e) art. 2 ust. 2 ustawy z dnia 18 grudnia 1976 r. o ubezpieczeniu społecznym osób prowadzących działalność gospodarczą oraz ich rodzin w związku z art. 7 ust. 1 pkt 1 i art. 16 ust. 3 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (jednolity tekst: Dz.U. z 2008 r. Nr 50, poz. 291), poprzez jego niezastosowanie i przyjęcie, wbrew normie prawnej wyrażonej w tych przepisach, że wnioskodawca Mariusz P., będąc jednocześnie rolnikiem, prowadził od 1994 r. nieprzerwanie pozarolniczą działalność gospodarczą i mógł wybrać ubezpieczenie społeczne rolników od 1 października 1996 r., tj. przed 1 stycznia 1997 r., podczas gdy zgodnie z art. 2 ust. 2 ustawy o ubezpieczeniu społecznym osób prowadzących działalność gospodarczą oraz ich rodzin, osoby spełniające równocześnie warunki do objęcia ubezpieczeniem społecznym określonym ustawą i ubezpieczeniem społecznym rolników podlegały ubezpieczeniu określonym ustawą i przepisy prawa nie dopuszczały możliwości wyboru ubezpieczenia społecznego rolników przed 1 stycznia 1997 r.; f) art. 5a ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników, w brzmieniu obowiązującym przed 2 maja 2004 r., poprzez błędną wykładnię, polegającą na przyjęciu, że przepis ten nie ma zastosowania w przedmiotowej sprawie, podczas gdy ustalenia Sądu (kwestionowane przez organ rentowy) powodują, że wnioskodawca został objęty ubezpieczeniem społecznym rolników z naruszeniem tego przepisu, gdyż przed rozpoczęciem działalności gospodarczej od 15 marca 1997 r. nie podlegał ubezpieczeniu rolniczemu z mocy ustawy przez okres co najmniej 1 roku bezpośrednio przed podjęciem działalności gospodarczej; 2) naruszenia przepisów postępowania, a mianowicie: art. 328 § 2 k.p.c. i art. 385 k.p.c. w związku z art. 233 § 1 k.p.c. i art. 244 § 1 k.p.c. oraz art. 382 k.p.c., poprzez przyjęcie - wbrew

dowodom z dokumentów urzędowych (pism Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z 22 stycznia 1998 r. i 27 listopada 1997 r.) - że wnioskodawca Mariusz P. podlegał nieprzerwanie ubezpieczeniu społecznemu z tytułu pozarolniczej działalności gospodarczej w ZUS od samego początku rozpoczęcia tej działalności, tj. od 1994 r., które to uchybienie miało istotny wpływ na wynik postępowania, gdyż potwierdzone w dokumentach urzędowych fakty nie pozwalają na uznanie, że wnioskodawca Mariusz P. w dniu 1 stycznia 1997 r. prowadził pozarolniczą działalność gospodarczą, ponieważ w okresie od 3 maja 1994 r. do 14 marca 1997 r. nie był ubezpieczony w ZUS z tytułu takiej działalności. Pełnomocnik strony skarżącej podniósł, że Sąd Apelacyjny nie przeprowadził w tym zakresie ustaleń i wyjaśnień z ZUS jako organem, który wydał zaświadczenia zakwestionowane przez Sąd (zaświadczenia z ZUS w L. mają walor dokumentu urzędowego, gdyż pochodzą od właściwego organu i zawierają treść niewykraczającą poza jego kompetencje). Sąd drugiej instancji oparł się na dokumentach rozliczeniowych wnioskodawcy z Urzędem Skarbowym z lat 1994-1997 i zeznań wnioskodawcy oraz jego żony, że nie zgłaszał przerw w działalności gospodarczej i prowadził ją cały czas od 1994 r. W uzasadnieniu orzeczenia Sąd Apelacyjny nie wskazał, z jakich przyczyn odmówił wiarygodności zaświadczeniom z ZUS w L., a ograniczył się jedynie do ogólnikowego stwierdzenia, że zaświadczenia nie odzwierciedlają rzeczywistego stanu rzeczy, czym naruszył art. 328 § 2 k.p.c. w związku z art. 233 § 1 k.p.c. i art. 244 § 1 k.p.c.

Konieczność przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania skarżący uzasadnił tym, że w sprawie istnieje potrzeba wykładni art. 2 ustawy z dnia 12 września 1996 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników (Dz.U. Nr 124, poz. 585), budzącego poważne wątpliwości, w celu rozstrzygnięcia czy wobec treści art. 2 tej ustawy brak potwierdzenia przez organ rentowy - ZUS podlegania ubezpieczeniu społecznemu z tytułu pozarolniczej działalności gospodarczej uprawnia do przyjęcia, że osoba faktycznie podlegała takiemu ubezpieczeniu i będąc jednocześnie rolnikiem może dokonać wyboru ubezpieczenia społecznego rolników i być objęta tym ubezpieczeniem przed dniem 1 stycznia 1997 r., nie składając w tym zakresie oświadczenia, o którym mowa w tym artykule. Pełnomocnik strony skarżącej podniósł, że przyjęcie założenia, na którym oparto zaskarżony wyrok, wywołuje rozbieżności w orzecznictwie wobec stanowiska Sądu Najwyższego zajętego w wyroku z 19 grudnia 2000 r., II UKN 150/00 (OSNAPiUS 2002 nr 16, poz. 392), w którym Sąd Najwyższy stwierdził, że zmiana po dniu 1 stycznia 1997 r. ubezpieczenia społecznego rolnika,

objętego z mocy art. 1 ust. 2 ustawy z dnia 18 grudnia 1976 r. o ubezpieczeniu społecznym osób prowadzących działalność gospodarczą oraz ich rodzin, na ubezpieczenie z ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników, następuje od miesiąca złożenia oświadczenia przewidzianego w art. 2 ustawy z dnia 12 września 1996 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników. W uzasadnieniu powołanego wyroku Sąd Najwyższy stwierdził, że rolnik prowadzący działalność gospodarczą, aby dokonać niemożliwej dotychczas (wcześniej) zmiany ubezpieczenia, musi złożyć stosowne oświadczenie, które ma charakter konstytutywny i wywołuje skutki dopiero od czasu jego złożenia. Skarżący podniósł, że również w uzasadnieniu wyroku z 20 lutego 2006 r., I UK 172/05 (OSNP 2007 nr 3-4, poz. 52), Sąd Najwyższy uznał, że zgodnie z art. 2 ustawy z dnia 12 września 1996 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników rolnik lub domownik, który w dniu wejścia w życie tej ustawy, tj. 1 stycznia 1997 r., podlegał innemu ubezpieczeniu społecznemu z tytułu pozarolniczej działalności gospodarczej, nie będąc pracownikiem i nie pozostając w stosunku służbowym, a spełniał inne warunki do podlegania ubezpieczeniu społecznemu rolników z mocy ustawy w pełnym zakresie, mógł złożyć Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych lub Kasie Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego oświadczenie, że chce podlegać temu ubezpieczeniu z wyłączeniem innego ubezpieczenia społecznego. Pełnomocnik strony skarżącej stwierdził, że wnioskodawca w dniu 13 stycznia 1998 r. złożył w KRUS w B.-Z. wniosek o objęcie ubezpieczeniem społecznym rolników podając, między innymi, że nie podlega innemu ubezpieczeniu społecznemu. We wniosku tym nie podał, że prowadzi pozarolniczą działalność gospodarczą i jednocześnie jako rolnik chce podlegać ubezpieczeniu społecznemu rolników. Zdaniem organu rentowego wnioskodawca nie złożył więc wymaganego prawem oświadczenia woli o wyborze rodzaju ubezpieczenia.

Pełnomocnik skarżącego powołał się ponadto na okoliczność oczywistego naruszenia prawa przez Sąd Apelacyjny poprzez oddalenie apelacji organu rentowego, wynikające z błędnej wykładni zastosowanych przepisów, przede wszystkim art. 2 ustawy z dnia 12 września 1996 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, i wyprowadzonych z nich wniosków oraz błędnych ustaleń faktycznych uznających, że wnioskodawca w dniu 1 stycznia 1997 r. podlegał ubezpieczeniu społecznemu w ZUS, podczas gdy na podstawie dowodów z dokumentów urzędowych Sąd drugiej instancji powinien był zmienić wyrok Sądu Okręgowego i oddalić odwołanie wnioskodawcy od decyzji organu rentowego. Pełnomocnik skarżącego

podniósł, że skarga kasacyjna jest oczywiście uzasadniona, gdyż wyrok rażąco narusza prawo materialne i procesowe.

Skarżący wniósł o zmianę w całości zaskarżonego wyroku oraz poprzedzającego go wyroku Sądu Okręgowego i o oddalenie odwołania Mariusza P. od decyzji Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna jest uzasadniona, choć nie można podzielić wszystkich jej zarzutów. Zarzut naruszenia - powołanego w ramach procesowej podstawy kasacyjnej - art. 233 § 1 k.p.c. nie może odnieść zamierzonego skutku, albowiem - stosownie do art. 398³ § 3 k.p.c. - podstawą skargi kasacyjnej nie mogą być zarzuty dotyczące ustalenia faktów lub oceny dowodów, tymczasem przepis ten odnosi się wprost do oceny dowodów. Zarzuty naruszenia art. 328 § 2 k.p.c. w związku z art. 382 k.p.c. są nieprzekonujące. W razie oddalenia apelacji (na podstawie art. 385 k.p.c.) sąd apelacyjny nie musi powtarzać ustaleń faktycznych i oceny dowodów sądu pierwszej instancji, jeżeli uznaje je za własne. Brak szczegółowego odniesienia się przez sąd apelacyjny do wszystkich zarzutów apelacji nie może być natomiast kwestionowany przez zarzut naruszenia art. 328 § 2 k.p.c. w związku z art. 382 k.p.c. Zarzut naruszenia art. 244 § 1 k.p.c. skarżący uzasadnił w ten sposób, że Sąd Apelacyjny - wbrew dowodom z dokumentów urzędowych (pism Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z 22 stycznia 1998 r. i 27 listopada 1997 r.) - przyjął, że wnioskodawca Mariusz P. podlegał nieprzerwanie ubezpieczeniu społecznemu w ZUS z tytułu pozarolniczej działalności gospodarczej od samego początku rozpoczęcia tej działalności, tj. od 1994 r., chociaż potwierdzone w dokumentach urzędowych fakty nie pozwalają na uznanie, że wnioskodawca w dniu 1 stycznia 1997 r. prowadził pozarolniczą działalność gospodarczą, ponieważ w okresie od 3 maja 1994 r. do 14 marca 1997 r. nie był ubezpieczony w ZUS z tytułu takiej działalności. Pełnomocnik strony skarżącej podniósł, że Sąd Apelacyjny nie przeprowadził w tym zakresie odpowiednich ustaleń i wyjaśnień z Zakładem Ubezpieczeń Społecznych jako organem, który wydał zaświadczenia zakwestionowane przez Sąd Apelacyjny (zaświadczenia z ZUS w L. mają walor dokumentu urzędowego, gdyż pochodzą od właściwego organu i zawie-

rają treść niewykraczającą poza jego kompetencje). Zdaniem skarżącego, w uzasadnieniu zaskarżonego orzeczenia Sąd Apelacyjny nie wskazał, z jakich przyczyn odmówił wiarygodności zaświadczeniom z ZUS w L., a ograniczył się jedynie do ogólnikowego stwierdzenia, że zaświadczenia te nie odzwierciedlają rzeczywistego stanu rzeczy, czym naruszył art. 328 § 2 k.p.c. w związku z art. 244 § 1 k.p.c.

Należy zgodzić się ze skarżącym, że zaświadczenia z ZUS są dokumentami urzędowymi. Domniemanie prawdziwości dotyczące tego, co zostało w nich urzędowo zaświadczone (art. 244 k.p.c.), nie oznacza jednak braku możliwości ich kwestionowania. Nie można przyjąć, że dokument urzędowy, korzystający z mocy art. 244 k.p.c. z domniemania prawdziwości i zgodności z prawdą tego, co zostało w nim urzędowo zaświadczone, stanowi dowód niepodważalny. Jest to domniemanie wzruszalne za pomocą wszelkich środków dowodowych, co wynika z art. 252 k.p.c. Nie można, co do zasady, uznać próby dowodzenia, że dokument urzędowy zawiera niezgodne z prawdą stwierdzenia lub oświadczenia, za czynność niedopuszczalną, sprzeczną z prawem lub zmierzającą do jego obejścia. Możliwe jest bowiem prowadzenie dowodów przeciwko prawdziwości dokumentu urzędowego. Przewiduje to art. 252 k.p.c. stanowiąc, że strona, która zaprzecza prawdziwości dokumentu urzędowego, albo twierdzi, że zawarte w nim oświadczenia organu, od którego dokument ten pochodzi, są niezgodne z prawdą, powinna okoliczności te udowodnić. W rozpoznawanej sprawie prawdziwości treści dokumentów urzędowych (zaświadczeń z ZUS z 27 listopada 1997 r. i z 22 stycznia 1998 r.) przeczył w istocie sam wnioskodawca i to do niego należało w toku postępowania nie tylko zakwestionowanie ich prawdziwości, ale także wykazanie - odpowiednimi dowodami - że zaświadczenia te nie przedstawiają prawdziwego stanu rzeczy. Możliwość zaprzeczenia przez wnioskodawcę prawdziwości dokumentów urzędowych w postaci zaświadczeń z ZUS z 27 listopada 1997 r. i z 22 stycznia 1998 r. była natomiast kontrowersyjna, ponieważ do akt Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego złożył je sam wnioskodawca, co w sposób niebudzący jakichkolwiek wątpliwości wynika z akt KRUS. Zaświadczenie ZUS Oddział w L. z 27 listopada 1997 r. (z którego wynikało, że wnioskodawca został zgłoszony do ubezpieczenia społecznego z tytułu prowadzenia działalności gospodarczej w zakresie produkcja filmowa i reklama w okresie od 1 marca 1993 r. do 2 maja 1994 r. oraz od 15 marca 1997 r. do „nadal”, co oznaczało, że w chwili wystawienia tego zaświadczenia był nadal osobą zgłoszoną do ubezpieczenia społecznego z tytułu prowadzenia działalności gospodarczej) zostało dołą-

czony do osobiście wypełnionego przez wnioskodawcę wniosku o objęcie ubezpieczeniem społecznym rolników, złożonym w KRUS Oddział Regionalny w K. Placówce Terenowej B.-Z. 13 stycznia 1998 r. Z kolei zaświadczenie ZUS Oddział w L. z 22 stycznia 1998 r. (z którego wynikało, że wnioskodawca został zgłoszony do ubezpieczenia społecznego z tytułu prowadzenia działalności gospodarczej w zakresie produkcja filmowa w okresie od 1 marca 1993 r. do 2 maja 1994 r. oraz od 15 marca 1997 r. do 30 listopada 1997 r., co oznaczało, że w chwili wystawienia tego zaświadczenia wnioskodawca nie był już osobą zgłoszoną do ubezpieczenia społecznego z tytułu prowadzenia działalności gospodarczej) zostało dołączone do osobiście sporządzonego przez wnioskodawcę pisma (bez daty), które wpłynęło do KRUS Oddziału Regionalnego w K. Placówce Terenowej w B.-Z. 29 stycznia 1998 r. i miało treść: „Zgodnie z Państwa zaleceniem przesyłam zaświadczenie z ZUS O/L. o okresie mojego ubezpieczenia”. W tych okolicznościach nie można było przyjąć, że wnioskodawca nie znał treści obydwu zaświadczeń i nie wiedział, co zostało w nich urzędowo zaświadczone, w szczególności, że od chwili posłużenia się nimi nie zdawał sobie sprawy, jakie domniemania z ich treścią się wiążą.

Niezależnie jednak od wątpliwości towarzyszących zakwestionowaniu przez Sąd Apelacyjny prawdziwości dokumentów urzędowych w postaci zaświadczeń z ZUS, którymi od początku posługiwał się sam wnioskodawca, co powinno mieć znaczenie dla oceny przyczyn późniejszego podważania przez niego ich prawdziwości, należy stwierdzić, że wystarczające do uwzględnienia skargi kasacyjnej były zarzuty naruszenia prawa materialnego.

Poczynione przez Sąd Okręgowy ustalenia faktyczne pozwalały na przyjęcie, że wnioskodawca w okresach od 1 czerwca 1988 r. do 31 stycznia 1990 r., od 1 marca 1993 r. do 2 maja 1994 r., od 15 marca 1997 r. do 30 listopada 1997 r. oraz od 1 października 2004 r. podlegał ubezpieczeniu społecznemu z tytułu prowadzonej pozarolniczej działalności gospodarczej. W dniu 1 października 1996 r., w związku z zawartą umową dzierżawy, objął w posiadanie nieruchomości rolną o powierzchni 2,72 ha (1,49 ha przeliczeniowych). W dniu 13 stycznia 1998 r. złożył w rolniczym organie rentowym wniosek o objęcie go ubezpieczeniem społecznym rolników, przy czym nie zawarł w nim informacji o podleganiu innemu ubezpieczeniu społecznemu (zwłaszcza z tytułu prowadzenia pozarolniczej działalności gospodarczej), a jedynie dołączył zaświadczenie Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w L. stwierdzające prowadzenie przez niego działalności gospodarczej i podleganie ubezpie-

czeniu z tego tytułu od 1 marca 1993 r. do 2 maja 1994 r. i od 15 marca do 30 listopada 1997 r. Na tej podstawie organ rentowy stwierdził podleganie ubezpieczeniu społecznemu rolników od 1 października 1996 r. do 14 marca 1997 r. i od 1 grudnia 1997 r. Następnie w decyzji z 31 sierpnia 2005 r. organ rentowy stwierdził ustanie ubezpieczenia społecznego rolników w stosunku do Mariusza P. w okresie od 1 października 1996 r. do 14 marca 1997 r. i od 1 grudnia 1997 r., ponieważ wnioskodawca rozpoczął prowadzenie pozarolniczej działalności gospodarczej przed wejściem w życie nowelizacji ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników i w związku z tym nie miał prawa wyboru rodzaju ubezpieczenia.

Jak wynika z tych ustaleń, skarżący, posiadający od 1 października 1996 r. gospodarstwo rolne o powierzchni 1,49 ha przeliczeniowych, prowadził od 1993 r. wpisaną do ewidencji działalność gospodarczą i z tego tytułu podlegał obowiązkowi ubezpieczenia społecznego, na podstawie przepisów ustawy z dnia 18 grudnia 1976 r. o ubezpieczeniu społecznym osób prowadzących działalność gospodarczą oraz ich rodzin. Z art. 2 ust. 2 tej ustawy, w brzmieniu obowiązującym przed 1 stycznia 1997 r., wynikało pierwszeństwo podlegania ubezpieczeniu osób prowadzących działalność gospodarczą, jeżeli określona osoba spełniała równocześnie warunki objęcia ubezpieczeniem społecznym osób prowadzących działalność gospodarczą oraz ubezpieczeniem rolniczym. Taki stan prawny istniał do 1 stycznia 1997 r., kiedy to do ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (jednolity tekst: Dz.U. z 2008 r. Nr 50, poz. 291 ze zm.) został wprowadzony ustawą z dnia 12 września 1996 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników (Dz.U. Nr 124, poz. 585 ze zm., zwanej dalej ustawą zmieniającą) art. 5a odnoszący się (w brzmieniu obowiązującym przed 2 maja 2004 r.) do rolników, którzy najwcześniej w dniu wejścia w życie ustawy zmieniającej, to jest w dniu 1 stycznia 1997 r., podlegali z mocy ustawy rolniczemu ubezpieczeniu społecznemu w pełnym zakresie nieprzerwanie co najmniej 1 rok. Tacy rolnicy - podejmując po dniu 31 grudnia 1996 r. pozarolniczą działalność gospodarczą - utrzymali rolniczy tytuł ubezpieczenia społecznego (podlegali nadal temu ubezpieczeniu). Przepis ten w żadnym stopniu nie dotyczy sytuacji skarżącego, gdyż - jak wynika z ustaleń Sądów obu instancji - od 1993 r. prowadził pozarolniczą działalność gospodarczą i z tej przyczyny w dacie wejścia w życie ustawy zmieniającej ustawę o ubezpieczeniu społecznym rolników nie podlegał nieprzerwanie przez co najmniej rok ubezpieczeniu rolniczemu w pełnym zakresie z mocy ustawy. Gospodarstwo rolne objął w posiadanie od 1 października 1996 r.,

ustawa zmieniająca weszła w życie 1 stycznia 1997 r., a wnioskodawca dopiero 13 stycznia 1998 r. złożył wniosek o objęcie ubezpieczeniem społecznym rolników, składając jednocześnie wyraźne oświadczenie, że nie podlegał w tym czasie innemu ubezpieczeniu społecznemu. Z wyboru ubezpieczenia społecznego rolników wnioskodawca nie mógł skorzystać na podstawie art. 5a ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników (w brzmieniu sprzed 2 maja 2004 r.), ponieważ podjął pozarolniczą działalność gospodarczą wcześniej - przed nabyciem (wzięciem w dzierżawę) gospodarstwa rolnego - i nie podlegał przez rok ubezpieczeniu społecznemu rolników z mocy ustawy przed podjęciem działalności gospodarczej.

Możliwość wyboru podlegania rolniczemu ubezpieczeniu społecznemu mógł ewentualnie stworzyć skarżącemu, który podjął działalność gospodarczą przed 1 stycznia 1997 r., art. 2 ustawy zmieniającej (uchylony z dniem 2 maja 2004 r. przez art. 2 ustawy z dnia 2 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników oraz o zmianie niektórych innych ustaw, Dz.U. Nr 91, poz. 873 ze zm.). Zgodnie z tym uregulowaniem, rolnik lub domownik, który w dniu wejścia w życie tej ustawy podlegał innemu ubezpieczeniu społecznemu z tytułu pozarolniczej działalności gospodarczej, nie będąc pracownikiem i nie pozostając w stosunku służbowym, a spełniał inne warunki do podlegania ubezpieczeniu społecznemu rolników z mocy ustawy w pełnym zakresie, mógł złożyć Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych lub Kasie Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego oświadczenie, że chce podlegać temu ubezpieczeniu z wyłączeniem innego ubezpieczenia społecznego. Oznaczało to możliwość dokonania wyboru rolniczego tytułu ubezpieczenia społecznego wyłącznie przez osoby, które w dniu 1 stycznia 1997 r. - bez względu na wcześniejsze podleganie ubezpieczeniu społecznemu osób prowadzących działalność gospodarczą - spełniały inne warunki podlegania ubezpieczeniu społecznemu rolników z mocy ustawy w pełnym zakresie.

Sąd drugiej instancji uznał, że art. 2 ustawy z 12 września 1996 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników miał zastosowanie do sytuacji wnioskodawcy. Wnioskodawca w dniu 1 stycznia 1997 r. spełniał warunki wymienione w powołanym przepisie - jako osoba podlegająca z mocy ustawy ubezpieczeniu społecznemu z tytułu prowadzenia działalności pozarolniczej oraz jako rolnik prowadzący gospodarstwo rolne o powierzchni powyżej 1 ha przeliczeniowego. Zdaniem Sądu Apelacyjnego, skoro podleganie ubezpieczeniu społecznemu wynika wprost z ustawy, to brak formalnego zgłoszenia się do ubezpieczenia społecznego unormo-

wanego ustawą z 18 grudnia 1976 r. o ubezpieczeniu społecznym osób prowadzących działalność gospodarczą nie miał wpływu na ocenę statusu wnioskodawcy jako rolnika, który podlegał innemu ubezpieczeniu z tytułu pozarolniczej działalności gospodarczej, nie będąc pracownikiem i nie pozostając w stosunku służbowym (art. 2 ustawy z dnia 12 września 1996 r.).

Problem wymagający rozstrzygnięcia w niniejszej sprawie - związany z ewentualnym zastosowaniem do wnioskodawcy art. 2 ustawy z 12 września 1996 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników - dotyczył oceny sytuacji, w której wnioskodawca nie złożył wyraźnego oświadczenia, że chce podlegać ubezpieczeniu społecznemu rolników z wyłączeniem innego ubezpieczenia społecznego. Wnioskodawca bowiem niewątpliwie nie złożył wyraźnego oświadczenia, o jakim stanowi art. 2 ustawy zmieniającej. Jest bowiem wątpliwe, czy za właściwe oświadczenie o wyborze ubezpieczenia może być uznane złożenie 13 stycznia 1998 r. wniosku o objęcie ubezpieczeniem rolniczym rolników i rezygnacja z ubezpieczenia z tytułu prowadzenia pozarolniczej działalności gospodarczej, w związku z zaprzestaniem podlegania ubezpieczeniu społecznemu z tytułu prowadzenia działalności gospodarczej z dniem 30 listopada 1997 r. Należy bowiem podkreślić, że wnioskodawca w dniu 13 stycznia 1998 r. złożył w KRUS Placówce Terenowej w B.-Z. wniosek o objęcie ubezpieczeniem społecznym rolników podając, między innymi, że nie podlega innemu ubezpieczeniu społecznemu. We wniosku tym nie podał, że prowadzi pozarolniczą działalność gospodarczą i jednocześnie jako rolnik chce podlegać ubezpieczeniu społecznemu rolników. Zdaniem rolniczego organu rentowego wnioskodawca nie złożył wymaganego prawem oświadczenia woli o wyborze rodzaju ubezpieczenia.

W ocenie Sądu Najwyższego rozpoznającego niniejszą sprawę, oświadczenie określone w art. 2 ustawy zmieniającej nie może być złożone w sposób dorozumiany - z tej przyczyny, że stanowi konstytutywną przesłankę zmiany ubezpieczenia i wywołuje skutki prawne dopiero od czasu jego złożenia. W związku z tym zaprzestanie prowadzenia przez wnioskodawcę działalności gospodarczej (powodujące ustanie podlegania ubezpieczeniu społecznemu z tytułu jej prowadzenia - np. z dniem 30 listopada 1997 r.) i złożenie wniosku o objęcie ubezpieczeniem społecznym rolników z jednoczesnym wyraźnym oświadczeniem, że wnioskodawca nie podlega innemu ubezpieczeniu społecznemu, nie może być potraktowane jako ujawnienie woli dokonania wyboru podlegania ubezpieczeniu społecznemu rolników i rezygnacji z ubez-

pieczenia społecznego z tytułu prowadzenia działalności gospodarczej, czyli złożenie oświadczenia, że wnioskodawca chce podlegać ubezpieczeniu społecznemu rolników z wyłączeniem innego ubezpieczenia społecznego. Oświadczenie wnioskodawcy z 13 stycznia 1998 r. nie może być ocenione jako jednoznaczne ujawnienie zamiaru dokonania wyboru rodzaju ubezpieczenia.

Chociaż kwestia złożenia oświadczenia woli określonej treści należy do sfery faktu, a nie prawa, to ocena Sądu Apelacyjnego odnosiła się w istocie do możliwości uznania złożonych przez wnioskodawcę oświadczeń za złożenie oświadczenia wymaganego przez art. 2 ustawy zmieniającej, a inaczej mówiąc - za ujawnienie zamiaru wywołania skutku materialnoprawnego w postaci wyboru ubezpieczenia społecznego. Taka ocena materialnoprawna oświadczenia wnioskodawcy jest wątpliwa. Przepis art. 2 ustawy zmieniającej stwarzał możliwość zmiany tytułu ubezpieczenia społecznego w drodze oświadczenia (ujawnienia) zamiaru podlegania ubezpieczeniu rolniczemu. Przepis ten nie określał formy oświadczenia, a jedynie zawierał wymóg, aby po pierwsze - wyrażało ono wolę podlegania ubezpieczeniu rolniczemu z wyłączeniem innego ubezpieczenia społecznego i po drugie - aby wola ta została ujawniona Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych lub Kasie Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego, które zobowiązane były do wzajemnego zawiadamiania się o złożonym oświadczeniu na mocy art. 39a ust. 3 i 4 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników w brzmieniu obowiązującym przed 2 maja 2004 r. Należy mieć na uwadze, że oświadczenie, o którym stanowił art. 2 ustawy zmieniającej, nie zmierzało do wywołania skutku w sferze cywilnoprawnej, ale wyłącznie publicznoprawnej, do której należy podleganie obowiązkowi ubezpieczenia społecznego. Dlatego taki tryb postępowania umożliwiał wszczęcie przez rolniczy organ rentowy postępowania administracyjnego (art. 123 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych w związku z art. 52 ust. 1 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników) w celu stwierdzenia podlegania określonej osoby rolniczemu ubezpieczeniu społecznemu, pomimo prowadzenia działalności gospodarczej (art. 61 § 1 k.p.a.), przy uwzględnieniu obowiązującej w tym postępowaniu zasady pogłębiania zaufania obywateli do organów państwa (art. 8 k.p.a.).

W orzecznictwie Sądu Najwyższego utrwalił się pogląd, że samo opłacanie składek na ubezpieczenie rolnicze - jako czynność faktyczna - nie może prowadzić do wyłączenia podlegania innemu ubezpieczeniu z mocy ustawy, a w konsekwencji nie stanowiło skutecznego oświadczenia o wyborze systemu ubezpieczenia w rozu-

mieniu art. 2 ustawy zmieniającej (por. między innymi wyroki Sądu Najwyższego z dnia 20 lutego 2006 r., I UK 172/05, OSNP 2007 nr 3-4, poz. 52 i orzeczenia tam powołane oraz z dnia 22 lutego 2008 r., I UK 255/07, niepublikowany). W ocenie Sądu Najwyższego jest wątpliwe, czy za takie oświadczenie - w okolicznościach niniejszej sprawy - mogło być uznane złożenie wniosku o objęcie rolniczym ubezpieczeniem społecznym i wcześniejsze w stosunku do tego wniosku wyrejestrowanie się z ubezpieczenia społecznego osób prowadzących pozarolniczą działalność gospodarczą.

Składając 13 stycznia 1998 r. wniosek o objęcie ubezpieczeniem społecznym rolników wnioskodawca poinformował rolniczy organ rentowy o prowadzeniu działalności gospodarczej (co wynikało z zaświadczenia ZUS z 27 listopada 1997 r. dołączonego do tego wniosku), a następnie o wyrejestrowaniu się z ubezpieczeń społecznych z tytułu prowadzenia tej działalności (co wynikało z zaświadczenia ZUS dołączonego do pisma złożonego w KRUS Placówka Terenowa w B.-Z. 29 stycznia 1998 r.). Brak jest w dotychczasowych ustaleniach faktycznych i ocenach prawnych Sądu drugiej instancji - odniesionych do okoliczności faktycznych rozpoznawanej sprawy - wystarczająco przekonujących argumentów, że takie - skierowane wobec Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego - oświadczenie wnioskodawcy stanowiło określone w art. 2 ustawy zmieniającej oświadczenie, że skarżący „chce podlegać ubezpieczeniu społecznemu rolników z mocy ustawy z wyłączeniem innego ubezpieczenia społecznego”, chociaż pierwotnie Kasa (jako adresat) tak właśnie oświadczenie to rozumiała (zinterpretowała), stwierdzając podleganie przez wnioskodawcę ubezpieczeniu rolniczemu. Interpretacji wymaga zwłaszcza sytuacja, w której - zgodnie z zaświadczeniem ZUS przedstawionym pozwanemu rolniczemu organowi rentowemu - na dzień 13 stycznia 1998 r. wnioskodawca nie podlegał już ubezpieczeniu społecznemu z tytułu prowadzenia działalności gospodarczej. Ponadto, co słusznie podnosi skarżący w skardze kasacyjnej, wnioskodawca nie złożył wyraźnego oświadczenia woli o wyborze ubezpieczenia społecznego, wymaganego przez art. 2 ustawy zmieniającej, a tym samym KRUS nie została upoważniona do wykonywania czynności związanych z ubezpieczeniem. Jest wątpliwe, czy wniosek z 13 stycznia 1998 r. może być uznany za oświadczenie o wyborze rodzaju ubezpieczenia, w sytuacji gdy wnioskodawca nie podał w nim informacji, że podlega ubezpieczeniu społecznemu jako osoba prowadząca działalność gospodarczą i w związku z tym faktem - będąc jednocześnie rolnikiem - chce wybrać korzystniejsze dla siebie

ubezpieczenie społeczne rolników. Wprost przeciwnie, we wniosku z 13 stycznia 1998 r. znalazło się wyraźne oświadczenie wnioskodawcy, że nie podlega innemu ubezpieczeniu społecznemu.

Wniosek z 13 stycznia 1998 r. musiałby zostać poddany bardziej wnikliwej analizie i ocenie niż ta, która została dokonana w zaskarżonym wyroku przez Sąd Apelacyjny, aby możliwe było uznanie, że do wnioskodawcy może mieć zastosowanie art. 2 ustawy z 12 września 1996 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników. Przepis ten przewidywał bowiem, że rolnik, który w dniu wejścia w życie tej ustawy podlegał innemu ubezpieczeniu społecznemu z tytułu pozarolniczej działalności gospodarczej, nie będąc pracownikiem i nie pozostając w stosunku służbowym, a spełniał inne warunki do podlegania ubezpieczeniu społecznemu rolników z mocy ustawy w pełnym zakresie, mógł złożyć Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych lub Kasie Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego oświadczenie, że chce podlegać ubezpieczeniu społecznemu rolników z wyłączeniem innego ubezpieczenia społecznego. Oznaczało to możliwość dokonania wyboru rolniczego tytułu ubezpieczenia społecznego wyłącznie przez osoby, które 1 stycznia 1997 r. - bez względu na wcześniejsze podleganie ubezpieczeniu społecznemu osób prowadzących działalność gospodarczą - spełniały inne warunki podlegania ubezpieczeniu społecznemu rolników z mocy ustawy w pełnym zakresie. Wyboru mogły dokonać osoby, które spełniały jednocześnie warunki podlegania ubezpieczeniu społecznemu osób prowadzących działalność gospodarczą oraz ubezpieczeniu społecznemu rolników.

Ubezpieczenia społeczne mają charakter publicznoprawny, kształtowany przepisami bezwzględnie obowiązującymi, stąd sama wola ubezpieczonego nie tworzy prawnego stosunku ubezpieczenia społecznego. Indywidualne ubezpieczenie społeczne z mocy ustawy jest pochodną jego podstawy, czyli określonego rodzaju zatrudnienia lub rodzaju prowadzonej działalności. Oświadczenie woli ubezpieczonego nie wywołuje innych skutków niż określone i dopuszczalne w ustawie. Oświadczenie o wyborze ubezpieczenia nabrało znaczenia dopiero wraz z ustawą z 12 września 1996 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników. Zmiana wyłączała dominację (pierwszeństwo) ubezpieczenia z tytułu działalności gospodarczej w zakresie dwóch sytuacji. Pierwszej, gdy rolnik rozpoczął działalność gospodarczą po roku pozostawania w ubezpieczeniu rolniczym i wówczas, aby pozostać w tym ubezpieczeniu, nie musiał składać żadnego oświadczenia. Natomiast gdy chciał podlegać ubezpieczeniu z tytułu prowadzenia działalności gospodarczej, to musiał

złożyć Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych lub Kasie Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego oświadczenie, że chce podlegać takiemu ubezpieczeniu (art. 5a ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników). Gdy oświadczenie złożył Kasie, ta przekazywała je właściwemu oddziałowi Zakładu, który podejmował wówczas decyzję ustalającą podleganie innemu ubezpieczeniu społecznemu i jej odpis przekazywał właściwemu oddziałowi regionalnemu Kasy (art. 5a w związku z art. 39a ustawy). Ten przypadek nie dotyczy wnioskodawcy.

Drugie rozwiązanie odnosiło się do sytuacji, w której przed 1 stycznia 1997 r. rolnik z mocy ustawy z 18 grudnia 1976 r. o ubezpieczeniu społecznym osób prowadzących działalność gospodarczą podlegał ubezpieczeniu społecznemu z tytułu tej działalności i uzyskał możliwość wyboru ubezpieczenia społecznego rolników. Wówczas warunkiem przejścia do systemu ubezpieczenia społecznego rolników było złożenie przez rolnika oświadczenia Zakładowi lub Kasie, że chce podlegać innemu ubezpieczeniu (art. 2 ustawy zmieniającej).

Tylko w pierwszej opisanym wyżej sytuacji ubezpieczony rolnik rozpoczynający działalność gospodarczą nie musiał składać żadnego oświadczenia, aby pozostać w systemie ubezpieczenia społecznego rolników. Brak oświadczenia był zrozumiały, skoro nie następowała zmiana systemu ubezpieczenia. Sytuacja wnioskodawcy była jednak inna, gdyż już przed 1 stycznia 1997 r., wobec prowadzenia działalności gospodarczej, nie mógł pozostawać w systemie ubezpieczenia społecznego rolników. Z mocy ustawy z 18 grudnia 1976 r. o ubezpieczeniu społecznym osób prowadzących działalność gospodarczą podlegał ubezpieczeniu społecznemu z tytułu prowadzenia działalności gospodarczej (art. 2). Rozwiązanie przyjęte w art. 2 ustawy z 12 września 1996 r. zmieniającej ustawę o ubezpieczeniu społecznym rolników nie polegało na prostym dostosowaniu sytuacji prawnej do faktycznej, gdyż dalej obowiązywał reżim ustawowego pierwszeństwa ubezpieczenia z tytułu prowadzenia działalności gospodarczej. Mógł on być wyłączony jedynie przez oświadczenie zainteresowanego (rolnika prowadzącego jednocześnie pozarolniczą działalność gospodarczą) o wyborze podlegania ubezpieczeniu społecznemu rolników z jednoczesnym wyłączeniem ubezpieczenia z tytułu prowadzenia działalności gospodarczej. Chociaż ustawa z 12 września 1996 r. zmieniająca ustawę o ubezpieczeniu społecznym rolników nie określiła w istocie formy tego oświadczenia, to wymagała jednak, aby oświadczenie miało określoną treść i zostało skierowane do Kasy lub do Zakładu (art. 39a ust. 3 i 4 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników, w brzmieniu

obowiązującym przed 2 maja 2004 r., w związku z art. 2 ustawy z 12 września 1996 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników). Tym niemniej, w zakresie formy oświadczenia nie powinno się pomijać, że przed organami rentowymi zastosowanie ma procedura administracyjna, stąd niewątpliwie chodziło o taką formę oświadczenia, która uruchamiałaby tę procedurę, zatem pozwalała przyjąć, że oświadczenie zostało adresatowi złożone i zawierało żądanie wszczęcia postępowania (art. 61 § 1 k.p.a.). Elementem trybu wyłączenia z ubezpieczenia ustawowego było bowiem wszczęcie postępowania, w którym organ rentowy stwierdziłby dalsze niepodleganie obowiązkowemu ubezpieczeniu ustawowemu z tytułu prowadzenia działalności gospodarczej. Bez wyraźnej woli ubezpieczonego organ rentowy nie mógł podjąć takiej decyzji. Decyzja o wyłączeniu z ubezpieczenia społecznego osób prowadzących działalność gospodarczą i o objęciu ubezpieczeniem społecznym rolników mogła wynikać tylko z woli wyrażonej przez ubezpieczonego. Decyzja taka określałaby stan prawny związany z podleganiem ubezpieczeniu społecznemu w Zakładzie Ubezpieczeń Społecznych, a w istocie stwierdzałaby jego brak, mimo prowadzenia przez ubezpieczonego działalności gospodarczej, oraz w Kasie Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego. Przy istniejącym dualizmie systemów ubezpieczenia społecznego, prawo gwarantowało wzajemne przekazanie sobie decyzji przez organy rentowe, dzięki czemu organy rentowe kontrolowały podstawy ubezpieczenia i ich wyłączenie. Procedura ta miała również walor porządkujący, gdyż wyjawiała, w jakim systemie i z jakiego tytułu zainteresowany podlegał ubezpieczeniu.

Wnioskodawca - w związku z prowadzeniem działalności gospodarczej - z mocy ustawy z 18 grudnia 1976 r. o ubezpieczeniu społecznym osób prowadzących działalność gospodarczą podlegał ubezpieczeniu w systemie powszechnym. Wybór systemu ubezpieczenia społecznego rolników wymagał podjęcia określonych działań o charakterze czynności prawnych, choćby złożenia oświadczenia o wyborze systemu ubezpieczenia, oraz wszczęcia właściwego postępowania przed organem rentowym warunkującego objęcie ubezpieczeniem społecznym rolników. Skoro ustawa z 12 września 1996 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników wymagała określonego działania (złożenia oświadczenia o wyborze systemu ubezpieczenia i zarazem wszczęcia właściwego postępowania) zaniechaniu złożenia wyraźnego oświadczenia o wyborze ubezpieczenia (art. 2 tej ustawy) musi być przypisany określony skutek prawny. Samo prowadzenie od 1 października 1996 r. gospodarstwa rolnego nie stanowiło podstawy do objęcia wnioskodawcy ubezpieczeniem społecz-

nym rolników - zarówno przed 1 stycznia 1997 r., jak i po tej dacie - jako że nie mogło wyłączyć obowiązkowego ubezpieczenia z tytułu prowadzenia działalności gospodarczej, któremu wnioskodawca podlegał z mocy ustawy. Wymagane było złożenie oświadczenia woli o wyborze systemu ubezpieczenia. Zmiana, która od 1 stycznia 1997 r. objęła również art. 2 ust. 2 ustawy z 18 grudnia 1976 r. o ubezpieczeniu społecznym osób prowadzących działalność gospodarczą, jedynie potwierdziła, że osoby spełniające równocześnie warunki do objęcia ubezpieczeniem społecznym określonym tą ustawą i ubezpieczeniem społecznym rolników podlegają ubezpieczeniu określonemu w ustawie, z zastrzeżeniem przypadków określonych w przepisach o ubezpieczeniu społecznym rolników. W zakresie tych ostatnich dla sytuacji wnioskodawcy znaczenie miało jedynie omówione wcześniej rozwiązanie z art. 2 ustawy z 1996 r. zmieniającej ustawę o ubezpieczeniu społecznym rolników. Inaczej rzecz ujmując, ustawa z 12 września 1996 r. zmieniająca ustawę o ubezpieczeniu społecznym rolników wyraźnie różnicowała podstawy ubezpieczenia oraz wybór systemu ubezpieczenia przez zainteresowanego rolnika. Od tych rolników, którym - mimo dalszego prowadzenia działalności gospodarczej - otworzyła się droga do ubezpieczenia w systemie przewidzianym dla rolników, przepisy wymagały jednak dopełnienia określonej procedury, umożliwiającej przejście do systemu ubezpieczenia społecznego rolników. Oświadczenie woli o wyborze innego systemu ubezpieczenia społecznego musiało dotrzeć do organu rentowego, a ciężar wykazania złożenia takiego oświadczenia spoczywa na ubezpieczonym. Brak jest podstaw do przyjęcia jako zasady, że organ rentowy - jako adresat oświadczenia o wyborze systemu ubezpieczenia - powinien właściwie kwalifikować oświadczenia woli składane przez ubezpieczonych, nawet wtedy, gdy oświadczenie nie zawiera wyraźnego i świadomego wyboru systemu ubezpieczenia. Sama wola podlegania korzystniejszemu ubezpieczeniu społecznemu rolników nie jest wystarczająca do wyłączenia z ubezpieczenia, któremu ubezpieczony podlega z mocy ustawy. Decydujące znaczenie dla oceny materialnoprawnej powinno mieć zatem to, co wynika z wniosku o objęcie ubezpieczeniem społecznym rolników - nie ma tam mowy o zmianie formy ubezpieczenia z przewidzianej dla osób prowadzących pozarolniczą działalność gospodarczą (ubezpieczonych w ZUS) na formę dla osób posiadających gospodarstwo rolne i będących rolnikami (ubezpieczonych w KRUS).

Dodatkowo należy zauważyć, iż nawet uznanie przez Sąd, że wniosek złożony w KRUS Placówce Terenowej w B.-Z. 13 stycznia 1998 r. był oświadczeniem woli

wnioskodawcy zawierającym wyraźny wybór rolniczego ubezpieczenia społecznego spośród dwóch systemów ubezpieczenia, którym w tym momencie mógł podlegać wnioskodawca, nie mogło prowadzić do przyjęcia, że wniosek z 13 stycznia 1998 r. wywołał skutki wcześniejsze w stosunku do daty jego złożenia. Tymczasem Sąd Apelacyjny zaakceptował w pełni wyrok Sądu Okręgowego stwierdzający podleganie Mariusza P. ubezpieczeniu społecznemu rolników w okresach od 1 października 1996 r. do 14 marca 1997 r. i od 1 grudnia 1997 r., choć wniosek o objęcie ubezpieczeniem społecznym rolników został złożony 13 stycznia 1998 r. Tym bardziej niemożliwe było przyjęcie przez Sąd Apelacyjny (za Sądem Okręgowym), że wniosek z 13 stycznia 1998 r. mógł wywołać - na podstawie art. 2 ustawy z 12 września 1996 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników - skutki od 1 października 1996 r., czyli w okresie przed 1 stycznia 1997 r., chociaż art. 2 ustawy zmieniającej ustawę o ubezpieczeniu społecznym rolników wszedł w życie z dniem 1 stycznia 1997 r. Przyznając wnioskodawcy prawo wyboru ubezpieczenia społecznego rolników poczynając od 1 października 1996 r. Sąd Apelacyjny naruszył jednocześnie art. 2 ust. 2 ustawy z dnia 18 grudnia 1976 r. o ubezpieczeniu społecznym osób prowadzących działalność gospodarczą oraz ich rodzin, w brzmieniu sprzed 1 stycznia 1997 r., zgodnie z którym osoby spełniające jednocześnie warunki objęcia ubezpieczeniem społecznym określonym tą ustawą oraz ubezpieczeniem społecznym rolników podlegały ubezpieczeniu określonemu w ustawie o ubezpieczeniu społecznym osób prowadzących działalność gospodarczą oraz ich rodzin. Przed 1 stycznia 1997 r. przepisy nie przewidywały dla takich osób możliwości wyboru ubezpieczenia społecznego rolników.

Z powyższych względów orzeczono jak w sentencji wyroku na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. oraz art. 108 § 2 k.p.c. w związku z art. 398²¹ k.p.c.

=====